

**Станіслав Тараненко,
Людмила Красіна-Филь**

ДІЯЛЬНІСТЬ К.Є. ГРЕБЕННІКА НА ПОСАДІ НАЧАЛЬНИКА 59-го ПОСЬЄТСЬКОГО ПРИКОРДОННОГО ЗАГОНУ

Здійснена спроба проаналізувати діяльність К.Є. Гребенніка на посаді начальника 59-го Посьєтського прикордонного загону військ НКВС Управління прикордонних військ НКВС Приморського округу. Автори, проаналізувавши відкриті джерела, публікації в засобах масової інформації та матеріали, які зберігаються в фондах Центрального музею Державної прикордонної служби України, спробували відтворити та доповнити раніше маловідомі факти діяльності К.Є. Гребенніка під час радянсько-японського конфлікту в районі озера Хасан в 1938 році.

Ключові слова: К.Є Гребеннік, Хасан, ОДПУ, НКВС, РСЧА, прикордонний загін.

Постановка проблеми

Влітку 1938 р. біля озера Хасан, що на Далекому Сході, спалахнув радянсько-японський конфлікт, який переріс у жорстоке протистояння, що забрало життя сотень життів солдат по різні сторони кордону. Причини і обставини цього воєнного конфлікту ще потребують детального аналізу і вивчення. Однак Російська Федерація, яка оголосила себе правонаступницею Радянського Союзу, продовжує дотримуватись офіційної версії, яка була відпрацьована і прийнята за основу ще понад 70 років тому. У основі неї є догматичне ствердження про те, що вищезгаданий воєнний конфлікт був «розв'язаний японськими військами, які вдерлися на територію СРСР» [1, с.117]. І нині, навіть у Вікіпедії можна прочитати: «В історію Росії озеро (Хасан) увійшло завдяки військовій операції в цьому районі, у результаті якої в серпні 1938 р. радянські війська відбили наступ японських бойових частин, які вторглися на територію СРСР»[2].

Необхідно зауважити, що за кілька місяців до подій, поблизу озера Хасан К.Є. Гребенніка було призначено начальником 59-го Посьєтського прикордонного загону військ НКВС Управління прикордонних військ НКВС Приморського округу. Незначна частина матеріалів, які відносяться саме до цього періоду, знаходиться в фондах Центрального музею Державної прикордонної служби України. Ми спробуємо, співставляючи їх з раніше опублікованими матеріалами, відобразити роль К.Є. Гребенніка на посаді начальника 59-го Посьєтського прикордонного загону під час радянсько-японського конфлікту в районі озера Хасан в 1938 р.

Аналіз досліджень та публікацій

Серед робіт, які були присвячені діяльності К.Є. Гребенніка на посаді начальника 59-го Посьєтського прикордонного загону, варто перш за все відзначити його ж таки автобіографічну книгу «Хасанський щоденник», рукопис якого зберігається у відомчому музеї. Окрім того, наприкінці 80-х років минулого сторіччя з'явилися публікації в засобах масової інформації, присвячені радянсько-японському конфлікту в районі озера Хасан в 1938 р.

© Тараненко Станіслав Петрович - кандидат історичних наук, доцент Черкаського інституту пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля.

© Красіна-Филь Людмила Вікторівна - аспірант кафедри історії України та суспільних дисциплін Черкаського державного технологічного університету.

Метою даної статті є спроба узагальнити та реконструювати діяльність К.Є. Гребенніка на посаді начальника 59-го Посьєтського прикордонного загону військ НКВС Управління прикордонних військ НКВС Приморського округу під час конфлікту біля озера Хасан в 1938 р.

Виклад основного матеріалу

Кузьма Євдокимович Гребеннік під час Громадянської війни в квітні 1920 р. був зарахований на посаду інформатора полку. Службу проходив спочатку в 445-му Краснопресненському, а потім в 456-му Рогожсько-Семенівському полках РСЧА 51-ї Перекопської дивізії. 7 вересня цього ж таки року стає членом ВКП(б). Був учасником штурму Перекопу. 12 липня 1922 р. зарахований секретарем військкома спочатку 2-го, а потім 16-го окремого прикордонних батальйонів ДПУ. Про цей період свого життя сам К.Є. Гребеннік написав так: «У 1922 році з частин 51 дивізії був переведений до 3-ї прикордонної дивізії. С цього часу розпочинається моя прикордонна служба...» [3, с.1].

23 грудня 1923 р. К.Є. Гребеннік за порадою комісара 16-го Окремого батальйону ДПУ Михайла Власова стає слухачем Вищої прикордонної школи ОДПУ, яка знаходилась в Москві. Після закінчення навчання він 23 вересня 1924 р. отримує призначення на посаду начальника застави 25-го Тираспольського прикордонного загону військ ОДПУ.

За два роки він займає посаду начальника маневрової групи 25-го Тираспольського прикордонного загону. Складна обстановка на новоствореному кордоні вимагала неабиякого напруження від молодого командира. Затримання і перестрілки на кордоні були явищем повсякденним. Однак К.Є. Гребеннік в цих умовах виявив свою рішучість, сміливість та організаторські якості. Не випадково в жовтні 1928 р. його було призначено помічником командира Одеського навчального прикордонного батальйону ОДПУ, а з листопада 1929 рр. він – помічник начальника зі стройової частини 21-го Ямпільського прикордонного загону військ ОДПУ Української РСР. Згодом рішучого, енергійного та старанного командира помітило начальство і в листопаді 1931 р. його було призначено командиром і військовим комісаром 5-го Мотомеханізованого полку окремої мотомеханізованої ордена Леніна дивізії особливого призначення військ ОДПУ/НКВС ім. Ф.Е. Дзержинського.

Після закінчення Академічних курсів удосконалення при Військовій Академії Механізації імені тов. Сталіна К.Є. Гребеннік повернувся на попередню посаду командира і військового комісара 5-го Мотомеханізованого полку окремої мотомеханізованої ордена Леніна дивізії особливого призначення військ ОДПУ/НКВС ім. Ф.Е. Дзержинського.

22 вересня 1935 р. згідно з постановою РНК № 2590 були введені персональні військові звання начальницького складу РСЧА. Після відповідної атестації К.Є. Гребенніку у квітні 1936 р. було присвоєно звання полковника. А 23 листопада 1937 р. він отримав призначення на посаду начальника 59-го Посьєтського прикордонного загону військ НКВС Управління прикордонних військ НКВС Приморського округу. За спогадами сина К.Є. Гребенніка Володимира Кузьмича Гребенніка, в той час над його батька, як і над багатьма радянськими воєначальниками різного рангу, почали згущатися хмари, тому він сам попросив про призначення його на Далекий Схід [4].

Влітку 1938 р. на далекосхідному кордоні склалася досить складна обстановка, яка прогнозовано переросла в прикордонний конфлікт. Відбулася серія збройних протистоянь між Японською імператорською армією і РСЧА. Об'єктом конфлікту стала територія біля озера Хасан і річки Туманна біля сопки Чжангу. В Японії ці події отримали назву «інцидент біля висоти Чжангуфен».

І донині ми зустрічаємо таке: «Влітку 1938 року обстановка на далекосхідному кордоні була тривожною. Японські мілітаристи стягували до кордону війська. З кожним днем відчувалося наближення конфлікту. Назрівала військова небезпека, і полковник Гребеннік готував до цього прикордонників загону. Виставлялися додаткові пости спостереження, посилювались наряди, будувалися укріплення і різноманітні загородження» [5, с.117].

Водночас вже достеменно відомо, що саме прикордонники 59-го Посьєтського прикордонного загону спровокували конфлікт поблизу озера Хасан. Саме вони 12 липня 1938 р. для встановлення спостережного пункту захопили сопку Чжангу, яка височіла по той бік кордону держави Маньчжоу-Го (перебувала у військовому союзі з Японією. – Авт.).

А передували цим подіям перехід на японську сторону начальника управління НКВС по Далекосхідному краю комісара держбезпеки 3-го рангу Г.С. Люшкова. Сталося це 13 червня 1938 р. Як наголошує російський історик Б.В. Соколов: «Приводом для втечі стала і підготовка радянською стороною провокації в районі висоти Заозерної біля озера Хасан, про що він, начальник Далекосхідного НКВС, не міг не знати. 8 червня 1938 р. Головна військова рада РСЧА прийняла постанову про створення Особливої Далекосхідної Червонопрапорної армії Далекосхідного фронту, що явно свідчило про наближення воєнної небезпеки. Люшков через мережу інформаторів і особливі відділи знав справжній стан радянських військ на Далекому Сході і всерйоз остерігався, що у випадку невдачі стане одним із цапів відбувайлів» [6, с.16].

Як би там не було, але гіпотеза ця має все ж підґрунтя. Вже після хасанських подій було заарештовано і розстріляно колишнього першого заступника наркома внутрішніх справ М.П. Фріновського, командувача Особливою Червонопрапорною Далекосхідною армією Маршала Радянського Союзу В.К. Блюхера, а також начальника Червонопрапорних прикордонних та внутрішніх військ Далекосхідного округу комдив Ф.Г. Соколова.

Варто зауважити, що наказ про заняття висоти Заозерної, довкола якої згодом розгорівся збройний конфлікт із застосуванням артилерії, авіації і танкових частин віддав, звичайно ж не полковник Гребеннік. Нещодавно розсекречені архівні матеріали засвідчують, що такий наказ був відданий особисто першим заступником наркома внутрішніх справ М.П. Фріновським. Однак, без сумніву, і комкор Фріновський не міг віддавати самостійних наказів без узгодження з Москвою, а точніше з Й. Сталіним.

А ось виконати цей наказ мав саме начальник 59-го Постьєтського прикордонного загону, полковник Гребеннік. 10 липня 1938 р. його заступник майор Алексєєв доповідав в округ про те, що «висота займається резервною заставою, додатково нарядом застави Подгорная, Пакшекори... Розпочаті окопні роботи, йде заготовлення кілків...» [7, с. 590].

Звичайно ж, японці факт порушення кордону не залишили поза увагою. Для встановлення порушення кордону радянськими «зеленими кашкетами» на висоту Заозерну прибула група японських жандармів. У результаті сутички загинув японець Сякуні Мацусіма. Роковий постріл здійснив начальник інженерної служби 59-го Постьєтського прикордонного загону лейтенант В.М. Віневітін. В «Хасанському щоденнику» К.Є. Гребенніка знаходимо: **«Убитим виявився досвідчений японський шпигун Мацусіма Сякуні. При ньому були виявлені численні атрибути шпигунської екіпіровки: маузер, польовий бінокль, фотоапарат, топографічні карти, записна книжка з записами розвідувального характеру, не проявлені фотоплівки ...»** [8, с.42].

Після цього інциденту перший заступник наркома внутрішніх справ комкор М.П. Фріновський негайно надсилає телеграму наркому внутрішніх справ М.І. Єжову, де інформує свого шефа про те, що японець був вбитий начальником інженерної служби Посьєтського прикордонного загону лейтенантом В.М. Віневітіним за спроби повернутися на маньчжурську територію після порушення кордону в складі групи з п'яти чоловік. І тут в цій же телеграмі зазначає, що «зброя застосована абсолютно правильно, труп вбитого японського жандарма підібраний на нашій території в 5 метрах від лінії кордону. Напрямок пострілу йшов паралельно лінії кордону на південний-схід» [9, с.159].

Забігаючи наперед, наголосимо, що начальник інженерної служби 59-го Постьєтського прикордонного загону лейтенант В.М. Віневітін зовсім ненадовго пережив Сякуну Мацусіму. І загинув він дещо «дивною смертю». Тому, мабуть, і пояснюється, що загибель Віневітіна тривалий час залишалась поза увагою радянських та й згодом російських істориків. Офіційна версія загибелі пильного прикордонника, який за-

гострив або здетонував конфлікт на сощі Заозерній, позбавивши життя «японського шпигуна» Сякуні Мацусіми, звучить так: «Маючи поранення в голову, залишався у строю і водив бійців в контратаки. Недолікувавшись, добровільно повернувся з госпіталю на фронт. загинув в бою в ніч з 8 на 9 серпня 1938 року. Звання Героя Радянського Союзу присвоєно посмертно. [10, с.295]. Однак насправді Василь Віневітін загинув від кулі свого радянського солдата, який в свою чергу проявив пильність і вразив начальника інженерної служби 59-го Постьєтського прикордонного загону. Все сталося через буцімто неправильний відгук лейтенанта Віневітіна на пароль чатового [11, с.12-20.]

Про те, що провокація біля озера Хасан була справою рук радянських прикордонників, свідчить і той факт, що маршал В.К. Блюхер «зовсім несподівано 24 липня піддав сумнівам законність дій наших прикордонників біля озера Хасан. Таємно від члена військової ради т. Мазєпова, свого начальника штаба т. Штерна, заст. наркома оборони т. Мехліса і заст. наркома внутрішніх справ т. Фріновського, які знаходилися в цей час в Хабаровську, т. Блюхер послав комісію на висоту Заозерна і без участі начальника прикордонної ділянки провів розслідування дій наших прикордонників. Створена таким підозрілим порядком комісія виявила «порушення» нашими прикордонниками маньчжурського кордону на 3 метри і, відповідно, «установила» нашу «провину» у виникненні конфлікту на оз. Хасан. Зважаючи на це, т. Блюхер посилав телеграму наркому оборони про це уявне порушення нами маньчжурського кордону і вимагає негайного арешту начальника прикордонної ділянки (К.Є. Гребенніка - прим. авт.) та інших «винуватців у провокуванні конфлікту» з японцями. Ця телеграма була відправлена т. Блюхером також таємно від перерахованих вище товаришів...» [11, с.12-20.]

Це підтверджує в своєму інтерв'ю і син К.Є. Гребенніка В.К. Гребеннік: «пізніше батько (К.Є. Гребеннік - прим. авт.) йому розповідав, що Блюхер вважав, що в розпалюванні конфлікту між нашими і японцями винні радянські прикордонники. Прислав комісію, яка встановила, що прикордонні стовпи переставлені на три метри вперед, в сторону окупованої японцями Маньчжурії» [4].

Принагідно слід зауважити, що після того «блюхерська комісія» побувала на сощі Заозерній, начальник Червонопрапорних прикордонних та внутрішніх військ Далекосхідного округу комдив Ф.Г. Соколов «викликав на килим» начальника 59-го Посьєтського прикордонного загону. Ось фрагмент стенограми розмови Соколова з Гребенніком: «Соколов: Де сказано, що треба допускати на лінію кордону командний склад, який не мав відношення до охорони кордону? Чому не виконуєте наказу про недопущення на кордон без дозволу?.. Ви не виконуєте наказу, а начальник штабу армії фіксує один окоп за лінією кордону, там же дротяні загородження. Чому розходяться з Вашою схемою, підписаною Алексєєвим (начальник штабу 59-го Посьєтського прикордонного загону. – К-Ф Л.)? Гребеннік: Облаштування висоти відбувалося вночі. Соколов: Чому не сходяться Ваші донесення зі схемою, правда це чи ні? Гребеннік: Після перевірки приладом теодолітом виявились невеликі похибки. На даний час ця помилка виправляється. Соколов: А 4-х метрова прикордонна смуга врахована? Гребеннік: Врахована. Соколов: Значить, окоп и дрiт знаходяться за 4-метровою прикордонною смугою на суміжній стороні. Гребеннік: Окоп важко визначити, за приладам нібито частина окопу вийшла на декілька сантиметрів вперед, а дротяний спотикач знаходиться поруч з окопом, на висоті трави. Повторюю, цю помилку зараз виправляємо...» [11, с.12-20.]

Однак «помилки» ці виправити було вже неможливо, адже вони були «вписані» заздалегідь підготовлений Кремлем сценарій військового конфлікту, який Країні Рад був конче необхідний для запланованого на Далекому Сході «очищення» власної армії від «ворожих елементів», а також для перевірки все тієї ж Червоної Армії напередодні Великої війни.

Що стосується полковника Гребенніка, то він опинився в досить скрутній ситуації, адже реальних засобів для організації ефективної оборони висот в районі озера Хасан 59-й прикордонний загін не мав. Штатна чисельність загону, яка становила

1225 чоловік, ледве дозволяла контролювати складну ділянку кордону протяжністю 237 кілометрів. Однак про ефективність такого контролю годі було й говорити. Адже, якщо розділити цю протяжність кордону на кількість прикордонників загону, то виходило, що кожен з них мав контролювати щодобово без права на відпочинок відрізок в 193 метри.

Окрім того, прикордонники мали всього лише розхідний запас набоїв і гранат. А повна відсутність засобів польового зв'язку, інженерного спорядження, мінно-вибухових засобів взагалі унеможлилювали створення ефективної лінії оборони. Варто додати ще й відсутність необхідної кількості лопат для риття окопів. Тому прикордонники 59-го загону змушені були готуватися до оборони, використовуючи підручні засоби, які можна віднести до періоду середньовіччя. Так, особовий склад загону, який зайняв висоту Заозерну, отримує розпорядження від полковника Гребенніка: «... доставити на вис. Заозерну нафту, бензин, паклю. Дати указівку, як їх використовувати; зробити підвісні рогатки з кілків, що котяться; зробити фугаси, підготувати «камнемети»; зібрати човни і зробити весла» [8, с.51].

Незважаючи на брак озброєння та спорядження, особовий склад 59-го Постъетського прикордонного загону трималися стійко.

Тому не випадково за героїзм, мужність і відвагу, виявлені у боях біля озера Хасан під час оборони висот Безіменної і заозерної, цей прикордонний загін був нагороджений орденом Червоного Прапора та удостоєний почесного найменування «Хасанський». 190 прикордонників були удостоєні бойових орденів та медалей, а ще п'ятеро підлеглих полковника Гребенніка – командир відділення татарин Г.А.Батаршин, росіяни лейтенант В.М. Віневітін (посмертно), лейтенант О.Ю. Махалін (посмертно), лейтенант П.Ф. Терешкін та українець молодший командир взводу І.Д. Черноп'ятко – стали першими в прикордонних військах Героями Радянського Союзу [12, с.32]. Отримав нагороду і начальник 59-го Постъетського прикордонного загону К.Є. Гребеннік. Однак не орден Леніна, як запевняв у своїй статті «Прикордонники – герої хасанських боїв» старший науковий співробітник Центрального прикордонного музею ФСБ Росії М. Гундирін, а зовсім іншу [13]. У послужному списку генерал-лейтенанта К.Є. Гребенніка, копія якого зберігається в Центральному музеї Державної прикордонної служби України, зазначено, що він згідно з Указом Президії Верховної Ради СРСР від 25 жовтня 1938 р. був нагороджений орденом Червоного Прапора [14, с.10]. В особистому листку з обліку кадрів К.Є. Гребенніка указано, що нагороду він отримав «за особисті відзнаки в боях біля озера Хасан» [15, с.4]. Необхідно зауважити, що отримала нагороду і дружина полковника Тетяна Борисівна Гребенніка, нагороджена урядом за участь в Хасанських подіях. У статті полковника В.Х. Клименка «Стик поколінь на лінії кордону» ми знаходимо, за що отримала нагороду Т.Б. Гребеннік: «За активну допомогу пораненим, якими опікувалися командирські дружини у клубі загону, переобладнаному у госпіталь, разом з іншими урядову нагороду отримала і Гребеннік Тетяна Борисівна. Як святу пам'ять про маму генерал-майор у відставці Володимир Гребеннік до сих пір береже її медаль «За бойові заслуги» [16, с.5].

Перед війною, за свідченням його сина, генерал-майора В.К. Гребенніка, начальник 59-го Хасанського прикордонного загону полковник В.К. Гребеннік був арештований. «Потім взяли і батька. Його приговорили до розстрілу, він сидів три місяці в камері смертників. Але врятувала перша хвиля реабілітації. Це коли Єжова розстріляли [4]. Непрямим доказом того, що К.Є. Гребеннік мав проблеми зі служби, зафіксовані в копії службової карточки прикордонника, де у графі стягнень відзначено дві догани. Одна з них датована 29 жовтнем 1940 р. Догана була накладена начальником прикордонних військ НКВС СРСР з формулюванням «За ігнорування вимог КОП-38 (Курс вогневої підготовки 1938 р.- авт.) і НСВ (несанкціонований доступ до інформації) і невиконання наказу начальника військ». Друга догана датована 1 лютим 1941 р. Догана накладена начальником військ округу з формулюванням «За незадовільне керівництво роботою 5-го відділення (розвідка-авт.)» [17, с. 14]. Однак слід відзначити, що приблизно в цей час К.Є. Гребеннік був нагороджений медаллю

«XX років РСЧА» і значком «Учасник хасанських боїв», а також цінним подарунком і відзначений двома подяками від імені Начальника прикордонних військ НКВС [17, с.15]. Та й партійна характеристика на члена ВКП (б) К.Е. Гребенника датована від 23 серпня 1939 р., здавалось, не віщувала неприємностей для начальника 59-го прикордонного загону. «Серед командного, начальницького складу і бійців користується хорошим авторитетом, партійних стягнень не має» [18, с.24].

На посаді начальника 59-го Хасанського ордену Червоного Прапора прикордонного загону полковник К.Є. Гребенник залишався до 6 листопада 1942 р.

В статье прослеживается участие в советско-японском конфликте, имевшем место в конце июля в начале августа на Дальнем Востоке 1938 года возле озера Хасан, начальника 59-го Посьетского пограничного отряда полковника К.Е. Гребенника. Анализ доступных материалов, подтверждает версию о том, что пограничный конфликт, переросший в полномасштабные боевые действия с большим количеством потерь с обеих сторон, был спровоцирован, но не «японской военициной», как многими десятилетиями утверждали советские историки, а именно пограничниками 59-го Посьетского пограничного отряда. Частичная реконструкция событий, произведенная авторами с использованием имеющегося незначительного по объему материала, позволяет сделать вывод о заинтересованности советского руководства в вооруженном конфликте на Дальнем Востоке летом 1938 года.

Ключевые слова: К.Е. Гребенник, Хасан, конфликт, ОГПУ, НКВД, РКЧА, пограничный отряд.

Participation of the Colonel Grebennik K. E., the Head of the 59th Posyet border guard unit in the Soviet and Japanese conflict that took place in late July, early August, in the Far East, in 1938, near the Lake of Khasan. Analysis of the available documents confirms the version that the border conflict that was escalated into a full-scale war actions with lots of losses on both sides, had been provoked, not by the «the Japanese militarists,» as it had been stated by Soviet historians within many decades, but namely by the border guards of the 59th Posyet border guard unit. Partial reconstruction of the events carried out by the author using the existing small volume of materials, allows us to conclude about the interest of the Soviet leadership in the armed conflict in the Far East in summer of 1938.

Key words: K.E. Grebennik, Hasan, conflict, OGPU, NKVD, RKCHA, border detachment.

1. Українська радянська енциклопедія. – Київ, 1985. – С.117.
2. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.
3. Автобіографія на К.Є. Гребенника // ЦМДПСУ. – Особова справа генерал-лейтенанта К.Є. Гребенника, папка №11, с. 1.
4. Шуневич В. «Мій батько Герой Радянського Союзу Кузьма Гребенник в 1938-му воював разом з Маршалом Блюхером на озері Хасан, а після війни виступав в Токіо свідком на суді над головними військовими злочинцями і став прототипом одного з персонажів фільму» // Факты. – Киев, 2008. – 28 мая.
5. Чабаненко В.Є. Прикордонна слава України. – Кіровоград, 2001. – С. 109.
6. Соколов Б.В. Полювання на Сталіна. – Москва, 2000. – С.16.
7. Прикордонні війська СРСР 1929-1938. – С. 590, 679.
8. Гребенник К.Є. Хасанський щоденник. – Владивосток, 1978. – С.42.
9. На сторожі кордонів вітчизни. – Москва, 2000. – С. 159.
10. Ушев О.Т. Рік 1938: Відсіч провокаторам. – Владивосток, 1978. – С.295.
11. Катунцев В. «Інцидент» // Родина. – 1989. – №6-7. – С.12-20.
12. Мурасов С.П., Хорунжий Є.І. Велике життя. (Рукопис) – Особова справа генерал-лейтенанта К.Є. Гребенника, папка №11, с.32.

13. Гундирін М. «Прикордонники – герої хасанських боїв» // Сайт «Військова література».

14. Послужний список К.Є. Гребенніка // ЦМДПСУ. – Особова справа генерал-лейтенанта К.Є. Гребенніка, папка №11, с. 10.

15. Особистий листок обліку кадрів К.Є. Гребенніка // ЦМДПСУ. – Особова справа генерал-лейтенанта К.Є. Гребенніка, папка №11, с. 4.

16. Клименко В.Х. Стик поколінь на лінії кордону // Прикордонник України. – 2014. – 23 травня. – №19. – С. 5.

17. Службова картка К.Є. Гребенніка // ЦМДПСУ. – Особова справа генерал-лейтенанта К.Є. Гребенніка, папка №11, с. 14,15.

18. Партійна характеристика на К.Є. Гребенніка // ЦМДПСУ. – Особова справа генерал-лейтенанта К.Є. Гребенніка, папка №11, с. 24.

Скорочення:

НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ

ОДПУ – Об'єднане державне політичне управління

РСЧА – Робітничо - Селянська Червона Армія

ЦМДПСУ – Центральний музей Державної прикордонної служби.

